

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם מנחובסקי זללה"ה אמור תשפ"ב ❖ גלין תע"ו

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה ע"ה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

טעה וענה היום כך וכך

וְסִפְּרִיתֶם לְכֶם מִמִּצְוַת הַשְּׁבִיעַת וְגו' (ט"ו כ"ג)

הנה איתא בשולחן ערוך (סי' תפ"ט סעי' ד') דאם שאלוהו כמה לעומר יאמר אתמול היה כך וכך, שאם יענה היום כך וכך, לא יוכל לספור ולברך, למאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה, ואף דקיימא לן מצוות צריכות כוונה, מכל מקום לענין ברכה חיישינן להסוברים דמצוות אין צריכות כוונה. וזה אפילו בענה בבין השמשות.

[כך כתב הגר"א (סי' תפ"ט סעי' ד'). ובמגן אברהם (סי' ס' סק"ג) כתב דכיון דספירת העומר בזמן הזה דרבנן, אמרינן דבדיני דרבנן אין צריכות כוונה, וכתב שכן הוא ברדב"ז (סי' אלף צ"ד), וכבר כתבו רבנן בתראי דלא אשכחן כן ברדב"ז. ובמשנה ברורה (סי' ס' סק"י) פסק דגם דברבנן מצוות צריכות כוונה].

אך כתב במשנה ברורה (סי' תפ"ט סק"ב) דכל זה בשבוע הראשון דלאחר מכן כיון דלא הזכיר השבועות חזינן דמכוון שלא לצאת. אך באמר את הימים וגם השבועות הדרינן דלא יוכל לברך.

תיקן תוך כדי דיבור

הנה יש לעיין אם יש לזה תקנתא כשראה שענה לחבירו ולא אמר אתמול, שיאמר תוך כדי דיבור לתשובתו, ועוד יום, כגון שברביעי לעומר ענה היום ארבעה ימים, יאמר עכשיו ועוד יום, דזה הוה כאמר חמשה ואם כן לא ספר.

א. שנים ועוד שנים

הנה כתב במשנה ברורה (סי' תפ"ט סק"י) בשם האחרונים דאם אמר בלשון אחר, כגון ביום ל"ט אמר היום ארבעים חסר אחת, נמי יצא. ודנו בפוסקים באומר באופנים אחרים, כגון ביום הרביעי אמר שנים ועוד שנים האם יצא, מי אמרינן דדוקא באמר ארבעים חסר אחת מפאת דזה לישנא דארבעים חסר אחת לגבי מלקות ומלאכת שבת, או דילמא בכל גווני מהני. ולכאורה מהני בכל גווני. [ועיין בתשובות פרי הארץ להר"ם מורחי סי' י', מובא בגליון הגרע"א ריש סי' תפ"ט].
אמנם אף אם נימא דלא יצא ידי חובתו, מכל מקום לענין אמירתו ארבעה הא השתא אמר חמשה ובטל הא שאמר ארבעה.

ב. תוך כדי דיבור לגרע

אך זה יהא תליא בדין תוך כדי דיבור דמהני לטיבותא, כגון באמר הקל הקדוש בעשרת ימי תשובה דאם יאמר המלך הקדוש תוך כדי דיבור שפיר דמי, וכן באמר מקדש השבת ותיקן למקדש ישראל והזמנים, מהו להיפוך, כגון שאמר מקדש השבת כדינו וטעה שצריך לומר מקדש ישראל והזמנים, ותיקן זאת כדי דיבור, והאמת שלא היה צריך לתקן, אם הפסיד הברכה.

ודן בזה בדעת תורה (למהר"ם סי' קי"ד סעי' ו') בהג"ה לנכד המהר"ש"ם הגאון רבי שלום שוודראן זצ"ל, והביא מדברי המלחמות (ברכות ו' ב' בדפי הריף) דהנידון אם אמרינן תוך כדי דיבור לגרע היא בעיא בגמרא בברכות (י"ב א').

ובמשנה ברורה (סי' מ"ו סק"כ) מבואר דבתורת ודאי לא מהני תוך כדי דיבור לבטל ברכה מתוקנת. דהרי כתב שאם הקדים ברכת זוקף כפופים, ובתוך כדי דיבור סיים מתיר אסורים, לא יצא בזה רק זוקף כפופים. [ועוד עיין במשנה ברורה סי' ר"ט סק"ו].

והשתא אם נימא דגם בכהאי גוונא מהני תוך כדי דיבור, וכחד גיסא דרמב"ן, אם כן שפיר עביד, והשתא יוכל לספור בברכה. [אן שיאמר מיד "שלושים" ומלת ארבע יצטרף לשלושים ויהא שלשים וארבע, או שיאמר תוך כדי דיבור "אין זה נכון"].

אמנם כד נימא דהוה ספיקא דדינא אם מהני תוך כדי דיבור לגרע, אם כן אכתי לא יוכל לברך, ואף שנצטרף להצד דמצוות צריכות כוונה גם הצד דמהני תוך כדי דיבור לגרע, מכל מקום אכתי לא יברך דהא חזינן דגם בענה בין השמשות דינא הכי. וכל שכן למאי דהבאנו מהמשנה ברורה דלא אמרינן תוך כדי דיבור לגרע אף לקולא.

[ועובדא הוה דביום טוב אחרון של פסח אמר בייעלה ויבא יום השמיני חג העצרת הזה, ובוה כתב במשנה ברורה סי' ק"ח בשם הדרך החיים דלא יצא, וכתב שהפרי מגדים נסתפק בוה, והנה לדעת הדרך החיים חוזר אך מספקא היה ליה אם אמר חג המצות ותוך כדי דיבור תיקן לשמיני עצרת או שלא אמר כלל. ובפשוטו בוה לא יחזור להתפלל דילמא אמר חג המצות ואז בתוך כדי דיבור דילמא לא נעקר להאי גיסא דאינו נעקר, ואף דנסתפק בכל זאת מכל מקום הא גם בספק ספיקא לחיובא אמרינן ספק ברכות להקל].

ג. כוונה תוך כדי דיבור

תו יש לעיין מטעמא אחרינא דיוכל לברך, דהרי אף דחיישינן להסוברים דמצוות אין צריכות כוונה, אך במכוון בהדיא שלא לצאת הא לא יצא, וכדכתב במשנה ברורה (סי' תפ"ט סק"ב) דבשבוע השני יוכל לברך דמהא דלא הזכיר השבועות מוכחא מילתא דאינו מכוין למצוה, ואם כן הרי בתוך כדי דיבור מכוון שלא לצאת.

אלא שזה תליא אם בתוך כדי דיבור יוכל לכוון לשם מצוה, וכן לבטל המצוה בתוך כדי דיבור, וכד נימא דלא מהני, אם כן ליתא לתקנתא זו.

והנה בתבואות שור (סי' ד סק"ה) דן לענין מחשבת עבודה זרה בתוך כדי דיבור מגמר השחיטה. איברא, צריך עיון אם דברי התבואות שור מוסכמים. ועיין בחלקת יואב שנחלק על התבואות שור. ובספר הליכות שלמה בהלכות ליל הסדר נסתפק בזה.

ובהלכות קטנות (למהר"ם חגי' ח"א סי' ק"מ) מסתפק בנתכוין רק על פרי אחד בשעת הברכה, האם מהני תוך כדי דיבור להברכה לכוון להוסיף עוד פירות. [ועוד עיין בשולחן ערוך סי' ר"ו סעי' ו' דחזור ומברך ולא מהני לחזור בו מכוונתו].

ד. אין כאן "ארבעה"

תו יש לעיין כיון דדיבורו "ארבעה ושלושים", אין כאן "ארבעה", אם כן בטל דיבורו.

והיינו דיש לעיין במי שבתוך דבריו סח מילים אחרות דמקלקלות המשמעות, כגון באמצע שמע ישראל הוסיף מילים שאין כאן כלל משמעות של שמע ישראל, ולענין מכל מקום יצא, והרי סלקא דעתך (ברכות י"ג א') דגם בקרא קריאת שמע למפרע יצא ידי חובתו, ומי לא עסקינן שלא תהא משמעות. ואם כן גם האי תקנתא ליתא.

[ואף אם נימא דבעינן משמעות יש לומר דהכא גרע דכבר חיילא מילת "ארבעה" ורק אחר כך הוסיף מלה].

אך העירוני דכשאמר ארבעה ושלישים בטל המנין של "ארבעה", ואטו למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה, וספר ארבעה ועשרים ובאמת הוא רק ארבעה האם יצא ידי חובתו. ולא עליינתי. [א"ח. לכאורה המכוון, לחלק בין תפילה או קריאה בעלמא, לבין ספירה דהתם ליכא מנין].

קו התאריך

מי שנוסע ממזרח למערב, כגון שנמצא בסוף אמריקה המערבית [כגון בפרנציסקו], ונוסע לארץ ישראל דרך האוקיינוס השקט, והנה עובר את קו התאריך, ואז השעה שבשעון תהא אותו הדבר, אבל התאריך הוא יום אחד יותר מאוחר, וכשנמצא בצהריים של יום פלוני מיד תהא בצהריים של יום לאחר מכן.

הנה בפשוטו יספור ספירת העומר של התאריך החדש בלא ברכה, כיון דעל ספירת היום אין מברכין, ולמחרת יספור עם ברכה אף לשיטת הבה"ג, וכדין מי ששכח לספור בלילה וזכר ביום, שביום לאחר מכן ממשיך לספור עם ברכה.

וכך כתב מתחילה בתשובות בצל החכמה (ח"ה סי' צ"ד) אבל אחר כך הדר מינה לשיטת הבה"ג לא יברך, דבעינן מ"ט ימים שלמים ואין לו. [וזה לשונו, שלא עברו עליו מתחילת הספירה עד חג השבועות רק מ"ח יום אלא שבאחד מן הימים הוא ספר ב' ספירות. והיינו שביום שספר בו באמריקה יום י"ג את אותו היום עצמו הוא סופר בו ביום אחר שחצה את קו התאריך יום י"ד לעומר. נמצא חסר לו יום אחד שלם ואיך יצא אם כן ידי חובתו].

יש לעיין בסברת הבצל החכמה בכמה אנפי:

א. נשתחרר ביום הראשון

לעני"ד יש לעיין בטענת הבצל החכמה, דאטו עבד כנעני שנשתחרר בלילה של היום הראשון של ספירת העומר אטו לא יספור בברכה מפאת שלא היו לו יום שלם של הספירה.

וכן נלעני"ד גר שנתגייר בחול המועד ביום הראשון לספירה, יספור מיד לאחר הגירות בלא ברכה ובליילה עם ברכה. וכך מבואר בשערי תשובה (סי' תפ"ט ס"ק כ').

[וטענו דהתם בנתגייר עדיפא דאמרינן דמכל מקום עכשיו בגירותו היה לאדם זה כל היום].

ואף אם לא נימא כן בתורת ודאי, מכל מקום מכלל ספיקא לא נפקא, ושוב יוכל לברך וכדין המסופק אם דילג.

ב. באותה יממה ספר פעמיים

וכי תימא אם כן נמצא דבאותה יממה ספר פעמיים, לעני"ד לית לן בה.

ויש לעיין בעבר קו התאריך בחול המועד אטו יתחייב שוב לומר הלל שזה יום אחר של חול המועד. בזה יש לומר שאינו חייב כשם שאינו מחוייב להתפלל שנית שחרית.

ועדיין יש לעיין במוסף של סוכות שבכל יום אומר קרבן אחר מהו. ויש לומר דסוף סוף כבר התפלל מוסף.

ג. הגיע להר כהשמש כבר ירדה

הנה אכתבה דלדעת בצל החכמה מי שבאחד הימים הלך לכיוון הר והגיע לשם כאשר השמש כבר ירדה מקודם, ויספור מאוחר בלילה, נימא ליה דאין לו תמימות, דהתחיל הלילה מאמצע הלילה.

וכי תימא הא לגיסא דבין השמשות יממא ומתחיל הלילה רק מצאת הכוכבים, יש לו את כל היום לפניו מצאת הכוכבים, ולפי זה שפיר ימשיך לספור, דיש כאן ספק ספיקא ובהו מורינן לספור הלאה.

אך לפי זה יתחדש דאדם זה לא יוכל לשמש בדינא דתוספות (מנחות סי' א' ד"ה זכר) דאפשר לספור בבין השמשות בתחילת היום, דהרי זה יסתור לספירה שספר בלילה הגמור, דאם בין השמשות לילה הרי חסר לו בתמימות.

[והרי לכאורה למאן דאמר דספירת העומר גם ביום, ולהרמב"ם דספירת העומר דאורייתא בזמן הזה חייב לספור מספק גם בבין השמשות של סוף היום, אך אם יודע שפעם אחת ספר בבין השמשות של תחילת היום, הנה לבה"ג לא יספור, דהרי ודאי אחת מהם לא מהנין].

וזה לא אשתמיט בשום דוכתא דדינא דתוספות לא נאמר על המטייל והגיע בבין השמשות להר.

אמנם אין זו ראייה דעל כרחך נצטרך לומר כן לדעת בצל

החכמה. אך לפי דברינו לא יהא כן.

ד. מעריב בשבועות מבעוד יום

הנה העירו דיש להביא ראייה לבצל החכמה, דהרי דנו בפוסקים (עיי' משנה ברורה סי' תצ"ד סי"ק א' בשם ט"ז ופרי מגדים) שמאחרין להתפלל ערבית בכניסת שבועות בצאת הכוכבים כדי שיהיו ימי הספירה מ"ט יום תמימות, ואם יקבלו תוספות יום טוב של שבועות לפניו, אם כן יחסר התמימות. שמע מינה כבצל החכמה.

ואע"ג דבצל החכמה קאמר לצדד, דכשעבר את קו התאריך לכיוון מזרח, יחסר רק תמימות של היום הבא ולא של העבר, דהרי לענין יום הקודם נימא דנגמר היום, באמת נביא ראייה גם נגד זה. ואין לי מה להשיב.

ה. יודע שאחר כך יעבור קו התאריך

הנה אם נימא כבצל החכמה דהנוסע מערבית ועובר קו התאריך הפסיד הספירה, אם כן יש לדון במי שיוודע שיפסיד יום, האם יוכל קודם לברך על הספירה, ודעת הברכי יוסף (עבודת הקודש, מורה באצבע סי' ז' אות ר"ח) דהפסיד הכל למפרע, ואם כן היאך יברך.

ואטו מי שמשופק בהכזית מצה שלפניו אם לאחר אכילת מקצתו ילקח החצי השני, ודאי לא יברך בתחילה, והכי נמי דכוותה.

וכן ראייה ממה שכתבו תוספות (כתובות ע"ב א' ד"ה וספרא) דאין מברכין על ספירת זבה כמו שמברכין על ספירת העומר, משום דאין מברכין אלא באופן דלעולם יוכל למנות כסדר, כגון בספירת העומר או ביובל שמברכין בית דין, אבל זבה שאם תראה תסתור אין לה לברך.

אמנם אם מסופק על העתיד אם יספור, בזה יש לומר דיכול לברך, דהרי מצרפינן להספק החולקים על הבה"ג. אך תליא אם מצרפינן גם ספק שעומד אחר כך להתברר.

בר חיובא

הנה דעת פרי חדש (סי' תפ"ט סעי' ח') דלבה"ג מי ששכח לספור יום אחד, וכבר אינו יכול לקיים המצוה, אם כן אינו יכול להוציא את חבירו בברכה וספירה, דחשיבא אינו מחוייב בדבר, וכמו דאשה אינה מוציאה איש בתקיעת שופר וכן עבד אינו מוציא.

אמנם תלמידו מקראי קודש (למהר"ח אבולעפיה, מובא בברכי יוסף סי' תפ"ט אות י"ט) סבירא ליה דיכול להוציא, דחשיבא מחוייב בדבר רק אינו יכול לקיים חיובו.

א. נזיר להוציא בקידוש

הנה דן בתשובות חכם צבי (סי' קס"ח) אם נזיר שמשון יכול להוציא בקידוש, וכתב דהוה מחוייב בדבר מפאת דיכול לקדש על פת או דיכול לשמוע מחבירו, חזינן דבלאו הכי אינו יכול להוציא. וזה לכאורה כהפרי חדש.

[אך יש לעיין היאך יוציא בברכת בורא פרי הגפן, הרי אינו שותה ומקדש רק מפאת ערבות, ואם כן אינו שייך בהאי ברכה, וכמו בברכת הריח במוצאי שבת דאם אינו יכול להריח כלל אינו יכול להוציא].

ב. חרש בתקיעת שופר

אמרינן (שולחן ערוך סי' תקפ"ט סעי' ב') דחרש אינו יכול להוציא בתקיעת שופר, דכיון דאינו שומע חשיב לאו בר חיובא. וכעין זה בכל המצוות אינו יכול להוציא את הלכתחילה של שמיעה.

הנה זה כהפרי חדש ותיקשי על מקראי קודש, דלדבריו נימא דחשיבא מחוייב בדבר רק אינו יכול לקיים חיובו.

וצריך לומר דכשחסר בגופו מודה המקראי קודש דחשיב אינו מחוייב בדבר, משום דלא הוי רק מקרה שאינו יכול השתא לקיים, אלא דבגופו יש מניעה תמידית לקיים המצוה. ולפי זה גדם ביד שמאל לא יכול להוציא בברכת להניח תפילין לזה שמניח תפילין של יד.

ג. קריאת המגילה ללועזי

הנה אמרינן (משנה ברורה סי' תר"צ סי"ק ל"ב) לענין קריאת המגילה, שאם המגילה היתה כתובה בתרגום וכדומה, והקורא אינו מבין תרגום וקראה להשומע שמבין לשון תרגום, אין השומע יוצא ידי חובתו.

חזינן כפרי חדש, דכיון דאינו יכול לקיים ידי חובתו בהאי קריאה, אם כן אינו יכול להוציא בו.

אך נראה דגם מקראי קודש מודה דהכא אינו בר חיובא, דהרי

ת"ר ס"ק ב') לענין ציבור שקיבלו שבת ואחר כך הגיע שופר, דאדעתא שיבטל המצוה דשופר לא קיבלו שבת והוה קבלה בטעות.

והביא בט"ז מהא דאמרינן (סי' רס"ג סעי' י"ד) דאם ביום המעונן טעו ציבור וחשבו שחשיכה והדליקו נרות והתפללו תפלת ערבית של שבת, ואחר כך נתפזרו העבים וזרחה חמה, מותרים במלאכה, דהקבלת שבת היתה בטעות.

והכי נמי הכא נימא דהוה קבלה בטעות, דהרי אינו רוצה להפסיד המצוה דספירת העומר. [ואי משום דהוה כבר בין השמשות, אך הא התוספת שבת הוה גם ספק. וצריך עיון בלשון הר"ן בביצה וביומא].

אך תיקשי, דאם התפלל מעריב של שבת מאי שייך לומר לבטל התוספת שבת, הרי אז יהיו הברכות לבטלה. [וכך כתב באגרות משה שם].

תו, הרי חזינן דלא בכל גוונא אמרינן דהוה קבלה טעות, דהרי בלא התפלל מנחה לא מבטלינן קבלת שבת ורק לשופר, וצריך עיון מאי החילוק הא גם שופר ביום השני הוה רק מדרבנן. וכי תימא דמנחה אפשר בתשלומין, אך בלא התפלל מוסף דראש חודש מאי איכא למימר.

[ובאמת בשערי תשובה ס"י תפ"ט הביא בשם זרע אמת דאף שקיבל שבת וספר בלא ברכה דעדיין יום הוא, ולא כתב משום שמקח טעות. והמעניין בזרע אמת [או"ח א' ס' ס"ו] יראה דלא הזכיר כלל משום מקח טעות, ויליף לה נמי מהפסק טהרה ואבילות יעו"ש, וכדחזינן דמניח ציצית בלא ברכה, ותפילין כתב דאסרינן משום דבליה איסור].

ב. יש עליו ב' הענינים

תו, דאף אם באמת הוה תוספת שבת, מכל מקום יכול לספור,

א. דהרי מצאנו ברמ"א [נו"ד ס"י קצ"ו סעי' א'] לענין הפסק טהרה, דמצוי למיעבד הפסק גם לאחר שקיבל תוספת שבת. [וכך כתב באגרות משה שם].

ב. תו, הרי חזינן [כך פסקו האחרונים דלא כט"ז, או"ח ס"י קי"ד] עיני משנה ברורה ס"י תרס"ו ס"ק ז' בתוספת יום טוב לפניו של שמיני עצרת, עדיין חייב בסוכה, הרי דיש עליו ב' הענינים, גם סוכות וגם שמיני עצרת. והוא הדין בנידון דידן לענין חיוב הספירה.

ג. תו, הרי מצאנו דין בתשובות כתב סופר [או"ח ס"י קי"ד] לענין מי שכבר קיבל על עצמו תוספת יום כיפור ועדיין לא קיים המצוה דאכילה בערב יום כיפור, דעשה דאכילה בערב יום כיפור ידחה איסור אכילה דתוספת יום כיפור.

ד. הנה הא אם קיבל תוספת שבת לפניו וספר הספירה של שבת, בפשוטו לא יצא, חזינן דהתוספת אינה מחליפה את היום.

והנה אף שכל הדברים שכתבתי לכאורה פשוטים הם, לא אוכל לחדד תחת לשוני שכתבו בספרים ספירת העומר (פ"ג אות כ"ג) וכן בספר פסקי תשובות (סי' תפ"ט אות כ"ד) דרק עד השקיעה. ולעני"ד כמו שכתבתי.

[ולשון נהר שלום כיון שהוא יום גמור משמע כוותיהו, אך לעני"ד כד נקטינן כהבית שלמה היינו דיש לן צד שהוא יום, ואם כן זה בכלל דבריו שהוא יום גמור].

ג. תרתי דסתרי רק באיכא איסור

הנה טענו דדין תרתי דסתרי היינו אף בליכא איסורא כלל, ויליף לה מדלא אמרינן יעלה ויבא ורצה בראש חודש שחל במוצאי שבת.

ואם כן הכי נמי אם הוה שבת הוה תרתי דסתרי לספור הספירה של אתמול, ועל כרחך יכול לספור רק לפני בין השמשות דאיכא למימר דהוה קבלה בטעות.

אך לעני"ד התם נמי איסורא איכא כיון דהוה באמצע התפילה. אך טענו דהרי בלא תרתי דסתרי אמרינן לכל חד, ועל כרחך דאמרינן תרתי דסתרי גם בליכא איסורא. ואם כן גם בספירת העומר.

אמנם מדברי הפוסקים חזינן דמדמינן ספירת העומר להפסק טהרה.

ולעני"ד קם דינא כדכתבנו דגם בלא מקח טעות וגם בבין השמשות. [והנה לענין מה שכתבנו דבספר בבין השמשות של תחילת היום בברכה ונזכר שאתמול לא ספר, דיספור ספירת האתמול ולאחר צאת הכוכבים יספור שוב ספירת היום בלא ברכה, ומכאן ולהבא יברך, הנה לפום דברינו ודאי יאה הדין כן, וקאמר הנ"ל דגם לדבריו יש לומר כן דאין איסור תרתי דסתרי לפי האמת].

הא שאינו מבין לע"ז חשיב דבר שבגופו.

והעירוני דשאני התם דכיון שאינו מבין לא חשיב קריאה. אך אינו ברור, וגם חזינן [משנה ברורה ס"י תר"צ ס"ק ל"ג] דלהסוברים דמי שיועד לשון הקודש אינו יכול לצאת בלעז, אם כן אם הקורא יודע לשון הקודש וגם לע"ז, אינו יכול לקרוא לעצמו בלעז וגם אינו יכול להוציא לאחרים בלעז, אפילו אם השומע אינו מבין לשון הקודש, דהרי כיון דקריאתו לא מהני לעצמו, הוה כמי שאינו מחוייב בדבר שאינו מוציא אחרים.

אלא על כרחך דטעמא דלא חשיב בר חיובא לענין זה.

ד. בעינן שיהא לגביו צורת המצוה

העירוני שיש לדון בסברא אחרת, דלעולם חשיב בר חיובא אע"פ דהאי קריאה או תקיעה לא מהני בשבילו. אלא הענין הוא שצריך שתהא צורת המצוה לגביו, ואם אינו מבין הקריאה, או אם לא מהני הקריאה בשבילו, אם כן לא חשיב קריאה לגביו. [וכן באינו שומע התקיעה]. אך חזינן לא כך, דמהני להוציא אע"פ שאין כאן צורת המצוה כלפיו, ועל כרחך טעמא דלא חשיב בר חיובא.

דהרי כתב במשנה ברורה (סי' תקפ"ז סק"י) בשם הפרי מגדים [וכן מוכח בגמרא], דהתוקע שהכניס שופר לבור ותקע, והוא בעצמו עומד כולו מבחוץ, העומדים בבור יצאו בתקיעתו, והוא עצמו לא יצא אלא אם כן ברור לו שקול שופר שמע. חזינן דאע"פ דהתוקע אינו שומע אלא קול הברה מכל מקום חשיב תקיעה והשומע יצא. וכן מבואר בפרי מגדים (סי' תקפ"ט משב"ז סק"ב) לענין התוקע בשופר וסתם אזנו ולא שמע התקיעה אכתי יכול להוציא אחרים.

וכן חזינן [שערי אפרים דיני קריאת התורה שער ו' סעי' ס'] דאם אחד קרא במגילה רק חלק מהמגילה, מכל מקום יכול להוציא את חבריו. כגון באופן שנשתתק הבעל קורא בקריאת המגילה ואדם אחר שלא קרא עדיין את המחצה הראשון יכול הוציא את הציבור במחצה השני דלעצמו לא מהני מידי.

ה. בר חיובא בעיקר המצוה

הנה העירוני בהא דחרש חשיב אינו מחוייב בדבר לענין הא דבעינן לכתחילה לשמוע לאזנו, והרי בחזון איש [או"ח ס"י כ"ח ס"ק ז'] דן דנשים יכולות להוציא בארץ וברית ותורה אף דפטורות, מכיון דחייבים בעיקר המצוה, ואם כן בהשמיע לאזנו נמי.

[וכי תימא דטעמא מפאת דהת אינו צורת המצוה, אך כבר כתבנו דזה נסתר מהא דבסתם לאזנו שפיר מוציא].

ולעני"ד יש לחלק, דשאני ארץ ברית ותורה דהם רק הוספה בהברכת המזון, אבל השמיע לאזנו הוא חלק שנמצא במצוה כולה.

ו. נתגייר ביום ראשון מהו בהבדלה

הנה יש לדון במי שנתגייר ביום ראשון, האם יכול להוציא בהבדלה, דאיהו עצמו פטור, ולהפרי חדש לא יוכל, אך למקראי קודש יש לעיין אם יכול להוציא. ובפשוטו אינו יכול להוציא. [א"ח]. דהרי לענין האי הבדלה אינו בר חיובא כלל. וצריך תלמוד.

ז. חייב עד חומש ממונו

מכל מקום נלעני"ד דאף לדעת פרי חדש דלא חשיב בר חיובא, מכל מקום מי שאין לו יד שמאל ויכול להשתיל לעצמו יד, חייב עד חומש ממונו, דמכל מקום חשיבא בר חיובא בעיקרו, ולא דמי לעבד שפטור מתפילין ויכול להשתחרר דאינו חייב לעשות כן. וכן חייב חומש ממונו כדי שיוכל לשמוע ובה יתחייב בתקיעת שופר.

ומכל מקום אין לו ערבות, דבה בעינן בר חיובא ממש, וכאשר החסרון צמוד לגופו גם מקראי קודש מודה.

ספירת העומר לאחר השקיעה

הנה מי ששכח לספור והגיע השקיעה, פסק בבית שלמה [או"ח ס"י ק"ב] דעדיין יכול לספור.

והכי נמי ביום שיש, אם כבר הגיע תוספת שבת נמי מהני. [עיין אגרות משה ח"ד ס"י צ"ט, שרגא המאיר ח"ו ס"י מ"א]. ולעני"ד מהני גם לאחר השקיעה, מתרי טעמי:

א. קבלת שבת בטעות

חדא, אם נימא דהוה קבלת שבת בטעות, כמו שכתב בט"ז (סי'

בתורת הדרך אמונה [ג]

ב. קליפה אינה מצטרפת

הנה לעני"ד יש לדון דאין הגרעין מצטרף למעלת גדול, דהרי חזינן (שערי תשובה ריש סי' ר"ב) דהאוכל פירות שקליפתן אינן ראויין לאכילה (כגון בננה ותפוח) מקלפן לפני הברכה, ותיקשי הא קא עביד מגדול קטן, ואם כדי להסמיך הברכה לאכילה הא סגי לזה שיקלף מקצת הפרי. אלא חזינן דהקליפה אינה מצטרפת למעלת גדול, ואם כן הכי נמי אין הגרעין מצטרף.

וידעתי שיש לחלק בין הקליפה שנראית לעין כל ובין גרעין שטמון בתוך הפרי, אך אטו באבוקדו חצויה שרואים את הגרעין בזה לא יצטרף הגרעין לגודל ובשלימה יצטרף, ולעני"ד ליכא לחלק כן.

ג. אם ראייה מדין גדול לענין תרומה

הנה טענו להוכיח דאין הגרעין מצטרף למעלת גדול, דהרי בסוגיא בברכות (ל"ט ב') מדמינן התם נמי לענין נתינת תרומה לכהן, והרי פשיטא דלענין נתינה לכהן אזלינן בתר מה שנאכל בפרי ולא בצירוף הגרעין. ושפתיים ישק.

אך יש לדון דאין הכי נמי גם לענין נתינה לכהן לא ניזיל בתר הנאכל בפרי, דהרי כשם דמבואר בסוגיא שם שיש מעלת שלם בתרומה אף כנגד גדול, [אף שנמצא שנתון פחות לאכילה, עיין רש"י שם], הכי נמי יש מעלת גדול בתרומה אף דיש פחות לאכילה על ידי הגרעין.

ענינים שונים [א]

דאין השיעור כ"ד שעות אלא שבעה ימים.

ואף אם לא היו חולקים על שיעור של כ"ד שעות, אך הא אין לו עצה.

ג. לרמב"ם חייב רק בקשר אומן

וכי תימא שיפתח אחת מהם, דהאי איסור מתיר רק מדרבנן כיון דהוה קשר עם עניבה, ולהרמב"ם (סתומת המחבר ריש סי' קי"ז) חייב דוקא בקשר אומן, ואם כן ספק דרבנן לקולא.

אך הרי לתוספות (שבת קי"ג א' ד"ה כלל) כיון דהוה קשר לעולם הוה ליה איסור תורה אע"פ דאינו קשר אומן.

אמנם יש לומר דהוה ספק ספיקא לקולא, דילמא כהרמב"ם ודילמא זהו הקשר שקשר בבין השמשות.

אך אם נתיר להתיר נעל זו הוא הדין נתיר להתיר הנעל השני ואז הוה תרתי דסתרי.

ד. מתיר על מנת לקשור

אך יש לעיין אם חשיבא מתיר על מנת לקשור, דהקשר השני יהא כמו הראשון, והרי כתב בחזון איש (או"ח סי' ס"א ד"ה ובאותיות) לענין מלאכת מוחק, דהפותר ספר שכתוב עליו אותיות לא חשיבא מוחק על מנת לכתוב, כיון דמוחק על מנת לכתוב אינו אלא כשיש לו צורך לכתוב השני והראשון אינו במעלות השני, אבל הכא אין השני עדיף כלום מהראשון. והכי נמי נימא בנידון דידן דמלאכת מתיר. ואם כן יש לומר דאכתי הוה מתיר רק מדרבנן. [ותוספות בשבת (ע"ג א' ד"ה הקושר) דנו אם בעינן מתיר על מנת לקשור].

ענינים שונים [ב]

ג. נשאל לעיו ועל חבירו

אמנם שנשאל עליו ועל חבירו, אם ניזיל לחומרא, אם כן צריך לשתות עוד כוס, וכעין הא דמצאנו (פסחים י"א) לענין בדיקת חמץ, בשני בתים בדוקים וספק להיכן נכנס עכבר עם חמץ, שאם נשאל על כל אחד לחוד, פטורים שניהם, אך אם שואל עליו ועל חבירו, שניהם חייבים.

ד. בד' כוסות

אך בד' כוסות, הרי אם זה היה בכוס הראשונה או בשלישית, אין להוסיף על הכוסות, ומאי נעביד.

ולכאורה כיון דלא שייך להקל אם כן הוה ליה מחוייב לשתות עוד כוס, ולענין איסור להוסיף על הכוסות נקל מספק.

אבוקדו או תפוח עץ

הנה קיימא לן (שולחן ערוך סי' קס"ח סעי' א' ב', משנה ברורה סי' רי"א ס"ק ד') לענין קדימה בברכות, דשלם עדיף ואחר כך חביב ואחר כך גדול.

ויש לעיין כשלפניו אבוקדו ותפוח עץ, והאבוקדו גדול יותר מהתפוח עץ, אך החלק הנאכל שבאבוקדו פחות מהחלק הנאכל בתפוח עץ שיש באבוקדו גרעין גדול, למי מהם יש את מעלת הגדול.

ונשאל בזה הגאון בעל דרך אמונה שליט"א [זצ"ל] ואמר דהאבוקדו הגדול קודם לתפוח עץ הקטן ממנו. אך הגאון בעל חוט שני שליט"א [זצ"ל] השיב דתפוח עץ קודם.

א. האם מצטרפין העצמות

הנה אמרינן בגמרא יומא (כ"ה ב') לענין העלאת אברים לכבש, דאזלינן בתר הגדול תחילה, ופלגי התנאים אם אזלינן בתר איברא דבישראל [פירוש רש"י גודל האיברים] או בתר שמנא דבישראל [פירוש רש"י עליו השמן, א"ה היינו הבשר השמן יותר].

ולכאורה למאן דאמר דאזלינן בתר גודל האיברים היינו שמצטרפים גם את העצמות.

ונראה דאף אם התם מצטרפים, שאני הקטרה מברכת הנהנין, דבברכת הנהנין כל מהות הברכה על האכילה.

מלאכת קושר ומתיר בנעליים

הנה עובדא הוה בנעליים בערב יום טוב בבין השמשות ונפתח שרוך אחד מהקשר עם העניבה, ושרוך השניה לא נפתחה, והנעליים היו קשורות משבוע הקודם ולא נפתח הקשר עד אז מפאת שחלצו אותם בהיותם קשורות.

והנה קשרו עכשיו בערב יום טוב את הנעל שנפתחה בקשר עם עניבה על מנת לפותחו תוך כ"ד שעות דהיינו כאשר יחלוץ הנעל.

ועכשיו שתי הנעליים קשורות ושכח איזה נעל קשורה מחדש ואיזה קשורה מקודם.

והשתא מאי נעביד להו כאשר חולץ הנעליים בשבת או יום טוב:

א. מאי נעביד

הנה מאי נעביד, דאם יפתח רק אחד מהם, דילמא יפתח את הנעל שהיתה קשורה זמן רב, ובזה יעבור על איסור מתיר, וגם בזה ישאיר השניה שקשר בבין השמשות יותר מכ"ד שעות ולא שלל את הקשר ונמצא שעבר על מלאכת קושר.

ואם יפתח שניהם, יש כאן ודאי מתיר. [אע"פ שיש גם ודאי שלילת מלאכת קושר].

ואם לא יפתח אף אחת מהם, אין כאן שלילת הקשר, ונמצא שעבר על מלאכת קושר.

ב. לא יעשה מאומה

אלא נראה בפשוטו שלא יעשה מאומה, ונהי דהקשר שבבין השמשות לא נשלל, הא איכא דסברי (רמ"א סי' שי"ז סעי' א' בשם יש מקילין)

נקב בכוס של ברכה

הנה אם שתה כוס של ברכה כגון בד' כוסות, ואשתכח אחר כך שיש בה נקב, יש לומר דלא יצא. [וכן בשותה בידיו].

ויש לדון מהו אם שנים שתאו ונמצא כוס אחת מנוקבת ולא ידעין מי שתה באיזה כוס.

א. קרוב

הנה יש לומר דאזלינן בתר קרוב, דאמרינן שמי שיותר קרוב להכוס המנוקבת הוא שתה באותו הכוס.

ב. ספק דרבנן לקולא

הנה אם אין הכרעת קרוב, אם כן על כל אחת יש לומר ספק דרבנן לקולא שהנקב אינו בכוס שהוא שתה ממנו.